

CESTOPISNÉ INTERMEZZO

Ojedinelým v díle Vojtěcha Martíňka zůstal cestopis *Z Litvy a o Litvě*.

K Litvě, k zemi opředené bohatýrskými pověstmi, byl Martínek přitahován už od raného dětství. Sem často zalétala jeho fantazie i později, když se jako student vzněcoval četbou polských autorů Kraszewského a Sienkiewicze nebo Zeyerova Olgerda Gejštora. Za pobytu na universitě ozývala se Litva znovu, když mladý vysokoškolák poslouchal přednášky ze srovnávacího jazykozpytu. V Krakově četl Martínek soustavně polské básníky Mickiewicze a Slowackého. A tak, jak po letech v předmluvě ke knize vzpomíná, „neurčitá, vysněná, fantastická Litva dětských snů ustupovala Litvě z básní, neboť vlastně i ty jazykové drobtý jen vytvářely básnickou představu Litvy“. Pak vypukla válka a po ní vznikl samostatný litevský stát. Martínek začal poznávat Litvu a její obnovený život z vědeckých děl i z krásné literatury. Posléze přišel den, kdy měl Martínek možnost uvidět zemi svých dávných snů. Cesta se uskutečnila v srpnu r. 1924. Jejím plodem byl cestopis *Z Litvy a o Litvě*, který vycházel ještě téhož roku v románové příloze Moravskoslezského deníku; r. 1926 jej knižně vydalo nakladatelství Aventinum.

Cíl, který si Martínek v knize vytkl, byl celkem skromný. Autor jej označil slovy: „A kdybych otevřel jen drobné okýnko do cizího světa, ani to snad není bez ceny.“¹⁾

V tomto cestopise projevila se v Martíňkovi syntéza všestranně školeného historika, literárního historika, filologa, kteří jsou dobře poučeni o historii navštívené země, se zvědavým novinářem a bystře pozorujícím spisovatelem. Přitom nejde u Martíňka nikdy o pohledy jednoho z těchto pracovníků, nýbrž vždy o pohled všestranného autora, který se dovede podívat na věc podle potřeby z patřičného aspektu.

V úvodní kapitole zůstavil Martínek kus konfese. Pověděl, jak jej Litva přitahovala od mládí a proč si tuto zemi zamiloval. Pak následují krátké výklady o christianizaci Prus, o vzniku pruského jazyka a o historii Litvy. Do středu Martíňkovy knihy vstupujeme, když poznáváme hlavní město tehdejší Litvy Kaunas a národní charakter zamklého, trochu těžkopádného, ale přitom hrdě nepodbízivého národa. Autor si všímá národnostních poměrů, informuje o nepřátelství mezi Litvou a Polskem, jehož příčinou byl především spor o Vilno. V této věci zachovává Martínek zdrženlivý odstup nezaujatého pozorovatele.

Čtenář by ovšem přivítal hlubší vhled do politické situace uvnitř země stejně jako zhodnocení úlohy, kterou Litva hrála po první světové válce v konstelaci

¹⁾ *Z Litvy a o Litvě*, Praha 1926, str. 10.

mezinárodních vztahů. Zejména neosvětlení poměru Litvy k imperialistickým státům (Anglii, Francii) a k prvnímu socialistickému státu cítíme jako mezeru.

Spisovatel konfrontuje svět židů (většinou obchodníků) s prostým lidem, píše o litevském umění, výtvarnictví, divadle, hudbě a školství. Především se Martínkovi zdařily kapitoly, v nichž proniká za tvář krajiny a venkovského lidu s jeho zvyky a ústní slovesností, místa, kde cituje některé z lidových písní a balad. Nakonec podává Martínek hrst impresí ze svého setkání s mořem.

Vlastní cestopis je zarámován kapitolou o příjezdu do Litvy a kapitolou, v níž se autor s Lítvou loučí a přistává v Prusku.

Pro českého čtenáře má kniha Martínkova několik přitažlivých momentů. Jeden z nich tkví v tom, že autor uměl vysledovat mnoho pout, která spojovala minulé doby Čech s historií Litvy. To se jeví zejména v kapitole vypravující o litevském knížeti Vitoldovi, jež pozvali husité na český trůn. Martínek, který znal ze Slezska, a to jak z vlastní zkušenosti, oživené obzvláště činností za poválečného plebiscitu na Těšínsku, tak ze studia historie rodného kraje i z Bezručových básní, co je to odrodilectví a germanizace lidu, srovnává často situaci v Litvě s poměry na poválečném Ostravsku. Odhaduje škody, které Litvě způsobila staletá cizí nadvláda.

Historik a literární historik se projevil u Martínkovi tím, jak se snaží pracovat s přesnými údaji, jak dá v reminiscencích zaznít vzpomínkám na sběratele a vydavatele litevských lidových písní u nás (na Fr. L. Čelakovského), jak zná z četby litevské spisovatele atp. Novinář se nezapře v tom, že Martínek hledá všude příležitost k rozmlouvám s Litevci, s obyvateli měst i venkovských samot, s pasážery ve vlaku apod.

Své poznatky a dojmy dovede Martínek sdělit čtenáři živým, neustále se proměňujícím podáním, které má hned charakter popularizujícího vědeckého pojednání, hned podobu vzrušeného líčení nebo vtipných, i detaily vidících postřehů. Martínek vědomě usiluje o to, aby navázal nejužší kontakt se čtenářem. Proto čtenáře často oslovuje nebo užívá u sloves všeobecného podmětu, ať už v druhé osobě čísla jednotného či množného. Aby vyvolal náležitou představu, uplatňuje Martínek s oblibou pregnantní plastické přirovnání („taková předlouhá ulice s nespočetnými krámy, to je jako obrázková rozkládací kniha . . .“), rád vypočítává viděné věci a neustále je srovnává s jevy u nás. Prozaik, který ctí zákony dramatického zobrazování skutečnosti, promluvil u Martínkovi zálibou v dialogizování textu nebo evokacemi malých obrázků ze skutečnosti (např. rozmluva se židem).

Při srovnání s cestopisnými knížkami, jaké u nás v té době vycházely, obtoží Martínkovy fejetony velmi čestně. Vedle rozmarnosti a vtipné impresionistické vervy, s níž jsou psány Italské listy (1923) nebo Anglické listy (1924) Karla Čapka, aniž přestáváme za nimi cítit autorovu důkladnou poučenost, uchovává si cestopis Vojtěcha Martínka převážně solidnost vědeckého podání, ale někdy přitom neztrácí ani dojmovou svěžest a causeristickou jiskrnost. Není vyloučeno, že na tvaru Martínkova cestopisu, obzvláště na těch jeho částech, které jsou napsány s novinářskou lehkostí, utkvěly stopy vlivu Italských listů Karla Čapka.